

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/114868>

Please be advised that this information was generated on 2019-06-20 and may be subject to change.

Een duidelijker examenprogramma

Door: Expliciteringscommissie aardrijkskunde

De afgelopen jaren hebben uitgevers en docenten kritiek geleverd op de stofomschrijvingen bij de eindexamenprogramma's havo en vwo. Die zouden te globaal en fragmentarisch zijn. Door het gebrek aan houvast verschilden schoolboeken inhoudelijk nogal. Dat bemoeilijkt de centrale toetsing, die immers uitgaat van de grootste gemene deler in de schoolboeken. Het ministerie van OC&W stelde een zogenoemde Expliciteringscommissie in. Wat heeft die gedaan? En wat zijn de gevolgen voor de onderwijspraktijk?

Om de duidelijkheid over het examenprogramma havo en vwo te vergroten stelde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen begin 2002 een Expliciteringscommissie in. De commissie werd breed samengesteld en telde vertegenwoordigers van de Centrale Examencommissie Vaststelling Opgaven (Cevo), de Stichting Leerplanontwikkeling (SLO), de Cito-groep, de afdeling Onderwijs van het KNAG en het Katholiek Pedagogisch Centrum (KPC).

Aanpak

Hoe is de commissie te werk gegaan? Allereerst heeft de commissie de kritieken op de toetsbaarheid van het programma bestudeerd, zoals verschenen in het Vakdossier Aardrijkskunde 2001 en in het zomernummer 2001 van Geografie Educatief. De kritiek had met name betrekking op uiteenlopende uitwerkingen van de programma's in leerboeken waardoor de centrale toetsing van de leerstof bemoeilijkt wordt. Vervolgens is er een analyse gemaakt van de eindtermen, waarbij is nagegaan wat minimaal nodig is om de eindterm te realiseren. Op grond daarvan is per eindterm aangegeven waar kan worden geschrapt, welke beperkingen aangebracht kunnen worden en wat verheldering behoeft. Tegelijkertijd zijn inhoudsanalyses gemaakt van de vier meest gebruikte lesmethodes (Atlantis, De Geo, Terra en Wereldwijs). Aan de hand daarvan is nagegaan of er voldoende aanknopingspunten waren voor de voorgestelde explicitering. Een eerste uitwerking van een voorbeelddomein is voorgelegd aan de opdrachtgever, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. In overleg met OC&W is toen besloten alleen de domeinen en subdomeinen te expliciteren die in de periode 2004 t/m 2007 (havo) en 2005 t/m 2008 (vwo) in het centraal examen worden getoetst.

Het eerste concept van de explicitering is eind april voorgelegd aan een panel van zo'n veertig docenten aardrijkskunde uit de bovenbouw van havo en vwo. Dat bleek een nuttige exercitie. De docenten gaven aan dat ze bij algemene leerstof zelf de gebieden willen kiezen om de stof te illustreren en dus geen behoefte hebben aan het vastleggen van toepassingsregio's. Een voorbeeld daarvan is het thema Platen tektoniek. Onderwerpen die in elk gebied anders uitwerken lenen zich wél voor het vastleggen van een regio. Bij een thema als Migratie vanuit ontwikkelingslanden ligt het bijvoorbeeld erg voor de hand om bijzondere aandacht te besteden aan Turkije en Marokko. Het is dan goed om dit in het programma te expliciteren.

De commissie heeft het concept ook met uitgevers en auteurs van de leermethoden besproken. Ook dat overleg leverde zinvolle inzichten op. Volgens hen zou het voorschrijven van toepassingsregio's vragen om veel regiospecifieke uitweidingen en dat zou eerder tot uitbreiding dan tot afslanking van het programma leiden.

De suggesties van docenten en uitgevers/auteurs zijn verwerkt in een tweede versie. Na een laatste check door de vaksectie Aardrijkskunde h/v van de Cevo en OC&W is de eindversie gemaakt zoals die door het Cevo is gepubliceerd (zie www.eindexamen.nl).

Het Nederlandse landschap

Hoe heeft de commissie de verschillende domeinen geëxpliciteerd? We nemen als voorbeeld de Nederlandse landschappen. De behandeling daarvan in de Tweede Fase blijkt problematisch. Veel docenten stellen dit onderdeel zeer uitgebreid aan de orde. Om er vervolgens op het centraal schriftelijk achter te komen dat de leerlingen slechts over een klein deel van deze zo moeizaam verworven kennis hoeven te beschikken. Voor de commissie aanleiding eindterm 15 van het domein Natuur en Milieu (havo) flink onder handen te nemen. Zie daarvoor het kader Explicitering havo Domein D: Natuur en Milieu, eindterm 15 A-C.

Waaruit bestaat de explicitering van deze eindterm? Allereerst is de eindterm verduidelijkt (vooral 15a), daarnaast is hij ingeperkt (15a en b) en ten slotte is hij toegespitst (15c). Bij 15a wordt verduidelijkt welke natuurlijke processen en menselijke activiteiten die de zes hoofdlandschappen vorm geven, de leerling moet kennen. De kandidaat moet een beeld hebben van de landschappelijke diversiteit in Nederland (wat is waar?) en deze diversiteit op hoofdlijnen kunnen verklaren (waarom is dat daar?). In eindterm 15b gaat het om de veranderde houding van de mens ten opzichte van het natuurlijk milieu. In de explicitering is die verandering beperkt tot ruilverkaveling (vroeger) en landinrichting (nu). Eindterm 15c was oorspronkelijk zeer breed geformuleerd. Het gaat erom dat leerlingen begrijpen hoe door ruimtelijke (her)inrichting de landschappelijke diversiteit kan worden aangetast. De commissie heeft de eindterm toegespitst op verkleining van diversiteit als gevolg van schaalvergroting, en vergroting van de diversiteit, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van nieuwe natuur.

Daarnaast heeft de commissie de meest relevante geografische werkwijzen toegevoegd die leerlingen bij de behandeling van eindterm 15 kunnen gebruiken. In dit geval zijn dat relateren (koppelen van de zes hoofdlandschappen aan de 'vormgevers' mens en natuur) en vergelijken (menselijk handelen ten aanzien van het milieu vroeger en nu).

Toetsing

Door explicitering van de eindterm kan de leerstof in de schoolboeken uniformer worden en is centrale toetsing hopelijk eenvoudiger. We lichten dit laatste toe aan de hand van een toetsvoorbeeld rond eindterm 15 (kader Toetsvoorbeeld). Het antwoordmodel vindt u op www.geografie.nl. Daar staat ook welke toetsvragen op welk onderdeel van de explicitering betrekking hebben.

We verwachten dat docenten, schoolboekenschrijvers en toetsontwikkelaars nu beter uit de voeten kunnen met de eindtermen. •

Kader: Toetsvoorbeeld

Gebruik de Grote Bosatlas (editie 52) kaart 18 (GB18) en bekijk de ligging van de kaartfragmenten 20a en 20c.

- Natuurlijke processen vormen het landschap. Welk proces heeft vooral het landschap in 20a vormgegeven en welk proces speelde een hoofdrol bij de vorming van het landschap in 20c?
- Welke andere kaart uit de atlas kun je het beste gebruiken om je keuze bij (a) te verdedigen?
- Je wisselt van ruimtelijke schaal en zoomt in op de kaartfragmenten GB20a en c. Op kaart GB20c is de ligging van de stuwwal te zien. Op welke twee manieren is dat op de topografische kaart te zien? Let op: je mag geen gebruik maken van de bijschriften op het kaartje.

- d. Een gevolg van het verschil in reliëf in het gebied rond Holten is onder andere het verschil in bodemgebruik. Toch is er, afgezien van reliëf, nóg een natuurlijke reden waarom de stuwwal een ander bodemgebruik heeft dan de aangrenzende es. Welke natuurlijke factor wordt hier bedoeld?
- e. Het natuurlijke landschap heeft invloed op het bodemgebruik rond het gebied van Holten. Noem - afgezien van het agrarisch bodemgebruik - nog twee manieren waarop de mens bij de inrichting van het landschap rekening heeft gehouden met het natuurlijke milieu.
- f. Welk nederzettingspatroon past het beste bij het type landschap zoals getoond op GB20a?
- g. De inrichting van het zandlandschap is in de eerste helft van de 20ste eeuw sterk veranderd. GB30 geeft daar een beeld van. Welk element uit het klassieke zandlandschap is na 1900 het sterkst veranderd?
- h. Waardoor werd het na 1900 mogelijk het in (g) bedoelde landschapselement sterk te veranderen?
- i. Tussen 1960 en 1990 is de inrichting van het zandlandschap opnieuw sterk veranderd door ruilverkaveling. Vergelijk de kaartjes GB30c en e. Op welke twee verschillende manieren kun je uit de kaartjes afleiden dat hier ruilverkaveling heeft plaatsgevonden?
- j. Na 1990 verandert de houding van de mens ten aanzien van de inrichting van het landelijk gebied opnieuw. Noem twee maatregelen die men in het gebied van Dalem kan treffen om dit nieuwe beleid vorm te geven.

Antwoorden Toetsvoorbeeld

- a. 20a-vooral gevormd door de wind en 20c door het ijs.
- b. Gb40a of 41a
- c. bijvoorbeeld het verloop van de hoogtelijnen en de hoogtecijfers.
- d. het grondwaterpeil.
- e. bijvoorbeeld:
  - de aanleg van een spoorlijn door de laagte van de stuwwal;
  - de ligging van de oude nederzetting in het lagere en vlakkere deel op de grens van de stuwwal.
- f. concentrisch / geconcentreerd nederzettingspatroon. Ook goed geteld mag worden: es- of brinkdorp.
- g. Het heideveld.
- h. Door de komst en het gebruik van kunstmest.
- i. Bijvoorbeeld:
  - de kleine, veelvormige kavels zijn vervangen door grote meest rechthoekige kavels;
  - er zijn rechte, verharde wegen aangelegd;
  - in het ruilverkavelingsgebied zijn nieuwe boerderijen gebouwd.
- j. Voorbeelden van goede antwoorden zijn:
  - het weer laten meanderen van de beek;
  - het omzetten van bouwland in natuurgebieden.

Links bij dit artikel

Kennisnet - het eindexamenblad